

Álmatlanul

Et tamen vitae haec tempus annumeratur.
(És mindazonáltal, ez is az élet egy időszakának számít.)
(*id. G. Plinius*)

Ötödik napja fúj a kosava. Rémes egy szél, vakon és értelmetlenül rázza az ablakokat, olybá tűnik, mintha a szobát hideg lehelet lengené be szakadatlanul, valahol a tető alatt meg úgy süvít, sziszeg, majd időről időre úgy fityüül és jajong, akárcsak vidéki rivaldák mögött a szélgép, ott, az ötödik felvonásban, amikor megölik a főhőst. Hajladoznak és összeérnek, összegubancolódnak a telefonhuzalok, úgyhogy belerezdül, fölberreg a telefoncsengő, végül lassan, de még hallhatóan elnyugszik, mint az álmában felsíró gyerek. Amikor felveszem a kagylót, nem jelentkezik, természetesen, senki.

A semmi néven nem nevezendő és vége-hossza nincs szenvedés előérzetével gondosan betakarózom.

Egy súlyos álmatlanság után. Most, gondolom, tudom, mi az, meghalni. Minden szenvedés, bizonytalanság és vesződés méltó végállomásaként az ember utolsó csepp erejéből már csak félelemre, dühre, mélységes undorra futja, de a mérhetetlenül nagy erővel való ütközés közben az is felmorzsolódik, elporlad. Méghozzá céltalanul és értelmetlenül, anélkül, hogy tanúja lenne, nyoma maradna, anélkül, hogy emlékezhetnénk rá. Így aztán, ami reményként, erőként és valaminek az értelmeként, vagy legalább annak sejtelmeként kelt életre, mindez állati, vak rettegésként és leírhatatlan iszonyatként, s csakis e kettő alakjában távozik onnan.

Jól tudom, senki nem méri sem az álmatlanságunk, sem pedig reszketegen töltött éjszakáink hosszát, amikor a saját és mások bajai, aljasságai és gaszágai miatt az utolsó inszalag is megenged és elpattan az emberben. Tudom, erre nézve nincs sem mértékegység, sem számítás, s azt is, hogy ilyenkor legokosabb, ha az ember meglapul, eltemeti az aggályokat, és szép sorjában lenyeli keserősége gombócait. De hát mégis, midőn negyvennyolc órai kínlódás – szüntelen kínszenvedés – után és egy rövid álmatlanság követően immár a legkevésbé sem érzed a fájdalmat meg a megpróbáltatásokat, egyszerre csak jön a hatalmas megkönnyebbülés már pusztán attól, hogy a fájdalom szaruja kiürült, s az embert nem érheti több fájdalom. Ilyenkor aztán hímes rétekre vagy mosolygós arcokra gondolva elalszom, miközben úgy érzem, a magasságos Jóistent is beleértve az egész világ az adósom, mert igazságtalanság történt velem, s hogy ebben rejlik az én egész bizonytalan és kérészerű nagyságom.

Végre egy éjszaka, amikor nemcsak hogy elszunnyadtam, hanem aludtam is. Nekem is sikerült, hogy alvással hidaljam át két időpont közt a szakadékot, és összekötöm az élet két partját. De olyként aludtam, ahogyan az ártatlanul megtámadott és összevert ember alszik az országút árkában. Önnön zokogásomra ébredtem, de nem az álmomban érzett fájdalom és a megálmódott halál

miatt sírtam fel, hanem mert életre keltem, ami pedig tényleges fájdalmat és végleges halált jelent.

A nyitott ablakon át hűvös éjszakai levegő áradt a szobába. A magasból darvak krúgatása hallatszott, amint délibb tájakra költöznek a tél hidege elől.

Fájdalom, félelem és elbizonytalanodás. S az a gondolat, hogy soha az életben nem jön álom a szememre, nincs számomra pihenés, és nem találok helyem a világban.

Ha szerencsés esetben, a vetett ágy első melegében azonnal elalszom, nem sokkal éjfél után, miként egy idegen kéz, felébreszt az álmatlanságom, s akkor nincs többé alvás, sem menekvés a feltoluló gondolatoktól. – Már csak az éjszakai gondolatokat törölő napvilág hozza el, hogy virrasztásom megszűnik álmatlanságnak lenni, s én beállok a sorba, a többi ember közé, és lépést tartok velük. Csakhogy ez nekem nagyobb erőfeszítembe kerül, mert éjszakai álmatlanságom órái láthatatlan béklyóként nehezdednek rám. Ekképpen aztán az eltelt éjszaka fáradalma-ítól lélekben bukdácsolva és az előttem álló éjjel gondolatától rettegve járok-kelek, dolgozom és beszélek, mint minden más ember körülöttem.

S ha ilyen éjszakákon legalább egy pillanatra magára maradhatna az ember, elnémult szájjal, lehunytt szemmel, süket fülekkel, ernyedten a vaksötétben. De nem! Nincs az a vásár, az a templom, az a színház, mely olyan mozgalmas és népes lenne, mint ezek a sötétségbe burkolózott órák, amikor aludni kellene.

Itt egy egész nép hemzseg, nyüzög a lelkiismeret meg az emlékezet reflektorfényében. Egyesek, könnyörtelen lassúsággal, tovahaladnak, s én emlékszem: már rég észrevettem, hogy a szerencsétlen embereknek nem sietős az útjuk. Halad, de nem távolodik végeláthatatlan menete azoknak, akiket megbántottam, megvettem, akiket jogtalanul és szükségtelenül elszomorítottam, vagy akikkel nem tettem jót, amikor megtehettem és meg kellett volna tennem. Vannak, akik most is a kezükben lobogtatják a levelet, melyre nem válaszoltam. Azok, akiket becsaptam és cserbenhagytam gyávaságból, alantas aggályoskodásom, kevélységem miatt, vagy pusztán kényelemszeretetről, sem szóval, sem gesztussal nem mondanak semmit. Arcukról azonban nem hervad le egy lenge, halk mosoly, fénypászta hagyta, lárvaszerű, rettenetes mosoly, amitől nekik nem könnyebb, az én bajom pedig még elviselhetlenebb.

Azok, akiknek szeretetét öntelt hallgatással, malíciával vagy feledéssel viszonzottam, sokkal gyorsabban haladnak, mert a szeretet nagy-nagy erő, akkor, hogy soha, semmilyen körülmények közt nem vész el. Ők tehát bolygóként keringenek, s amikor – fényességben – elhaladnak előttem, még egyszer beleremegnek a csapásba, melyet valamikor rájuk mértem, majd miután átengedik helyüket másoknak, újra elnyeli őket a sötétség.

A messze távolban pedig, ameddig a szem ellát, a látóhatár legalján és félig a földön, félig az égen kirajzolódó arccal, ott ülnek azok a koldusok, akiknek nem osztottam alamizsnát. Azért-e, mert alkonyodik, vagy mert gyengén látok, nekem azonban úgy tűnik, annyian vannak, hogy soha nem tudnék mindegyiknek adni, s így kitörölni őket látóköri körből, akkor sem, ha mindenestül eladódnék, vagy akár tíz életet is végigélnék munkában és jövedelemszerzésben.

Emlékszem, s tudom, hogy olyanok is voltak köztük, akiket jótéteményemmel lekötélteztem az életben, akiken segítettem, elestükben föltámogattam és vigaszt nyújtottam nekik, tudom. Őket azonban sehol sem látom, és hiába erőlködöm, nem jut eszembe az arcuk, a nevük.

S így, mivel nincs erőm hozzá, hogy mentegetőzzem és védekezzek, s arra sincs lehetőségem, hogy bármit is helyrehozzak, az elém táruló borzalmas színjátékra merdek minden megkönnyebbülés nélkül, s arra várva, hogy a napvilág fehér ragyogása legyen a lehulló függöny.

Lehunyt szemmel, felhúzott lábbal, összefont karokkal fekszem az éjszaka süket csendjében.

Mindenfajta állapot, amibe ember kerülhet, sajátos kínszenvedéssel jár. Eggyel-eggyel mindenik. Csak az álmatlanságnak jut ki belőle kettő is, méghozzá két, ellentétes irányultságú szenvedés, melyeknek igazában ki kellene zárnuk egymást. Az álmatlanságnak, mely minden állapot közül a legsemmilyenebb, a legkevésbé meghatározott, annak van mégis a legkeményebb, sőt kettős fundamentuma. S akinek immár nincs ereje, hogy virrasszon, de elaludni sem bír, egyetlen más kórság sem kíméli meg, mely egyáltalán meglátogathatja az embert. Így fekszik ő, és enyészik el, mint a halott szemfedő nélkül, ugyanakkor választ vár mindazokra az élet feltette kérdésekre, melyek konokul üldöznek bennünket. Ott hever pucéran és tehetetlenül, de tudja: nagy veszteség nagy fájdalommal jár. Neki pedig sehol semmije, közben érzi, ahogyan másodpercenként fogyatkozik elfolyó vére, fogytán a szeretet, az erő, a vagyon, minden.

Ki nem alszik még rajtam kívül?

Minthogy nincs többé az a világ, s azok az emberek, dolgok és viszonyok sincsenek többé, amelyek mindezt azzá a csodálatos, annyira valóságos, egyszersmind annyira csalóka szövedékké fűzik, melyet mi az életünknek nevezünk, s minthogy kárba vész minden erőfeszitésem, hogy mindebből bármit is felidézsek emlékezetemben, én most, teljesen éber tudatállapotban, azokra gondolok, akik ugyanilyen sötétben ugyanígy virrasztanak, ugyanígy várják, hogy álom jöjjön szemükre, s éppolyan hiábavalóan, akárcsak jómagam.

Ez az éjszaka a mi világunk, az álmatlanság pedig a hitünk, a hazánk és a kenyerünk. Nem ismerjük, nem halljuk és nem látjuk egymást, csak az illetőségi helyünk ugyanaz, neve sincs bár, neme sincs bár, mert ott van valahol az élők világa meg a holtak világa közt félúton, mindkettő egyaránt annyira közel és annyira távol, hogy sem odaszólni, sem megsejditeni, sem felérni ésszel nem lehet.

Semmi sem fűz össze bennünket, hacsak az nem, hogy nem kötődünk sem az élők, sem az elszenderültek, sem a holtak világához, de egymáshoz sem. Számontartás híján, arctalanul, névtelenül, kapcsolatok nélkül és lévén törvé-

nyen kívül, mi maga vagyunk a megtestesült szenvedés, a vágy, hogy ne szenvedjünk, és hogy kibírjuk, ha már szenvedni kell.

Az álom vagy az ébredés viszont megbontja soraink, s végleg eltöröl bennünket, mint a fény meg az árnyék rejtélyes és ritka játékát, melyet senki sem látott, s amely nem ismeri saját magát, márpedig minden éjjel újra kezdődik.

Amikor ránk köszöntenek a nyáréjszakák a maguk messziről érkező hűvösségével, amely ismeretlen tájak leheletét és üzenetét hozza magával, hirtelenében nagyot fordul a világ, azaz nem annak mutatkozik, ami – kinkserv és nyugtalanság –, hanem zeneszó és táncmultság gyanánt, amitől eláll a lélegzet és megáll az ész.

Megannyi fájdalmas, undorító, lelkiismeret-furdalásos, önmagunktól való félelemben eltöltött álmatlan éjszaka után, íme, egy örömteli, túlságosan is nagy és hosszantartó örömben eltelt virrasztás, melyhez rakoncátlanok szív párosult tapintatlan szomszédként.

Finom, kocsonyás anyagból megalkotott világmindenség. Egyetlen furulyaszótól vibrál az ég, és reng a föld a körbe fogódzó táncosoktól. Kűszködöm vele, nehogy teljesen betöltösködjön és eluralkodjon felettem a zeneszó, nehogy eszméletem veszítsem, meg azzal is, a hangoknak ez az óceánja, miként a kimerült úszót a tenger, nehogy elsodorjon. Jól jön, hogy a furulyaszólam rövid szüneteket tart, ilyenkor a táncosok leállnak, látszik, egy pillanatra eltűnődnek, nem annyira a következő tánclépésen, inkább arról, amit előtte produkáltak. Ezekben a szünetekben ki-ki lélegzethez jut, újra szilárd talajt fog a lába, nehogy belepusztuljon és elmerüljön az ember, hanem éljen meg részegültségének meg álmatlanságának túsaként is akár, és hallja-hallgassa a furulya sirámát meg a lábdobogást, s hogy virrasszon örömtől szenvedve.

Azt álmodtam, hogy alszom. Amiképpen az emberek álmodásban élnek meg azt, amit a valóságban szeretnének megélni: a szerelmet, hírnevet, gazdagságot, hőstetteket, ehhez hasonlóan én is azt álmodtam, hogy sikerült elaludnom, mi több, hogy alszom is, egészséges, mély álomba merültem, nem is emlékszem, mikor aludtam így utoljára. Ahogyan felébredek ebből az álomból, azt is megálmodtam: amint kimért, erőteljes léptekkel megyek a rám váró, új munkanap elébe, mint afféle kipihent ember, aki kézben tartja erőit, amit pedig elvárnak tőle, azt mind helyesen osztja be térben és időben; és a szemem, kialudt, derűs szemeimet is éreztem, ahogyan isszák a fényt, és maguk teremtenek napvilágot.

Mindezt az álmatlansággal való hadakozásom tűzszünetében álmodtam, amikor néhány percre éppen csak elszunnyadtam, de hamarosan fel is rezzentem belőle, hogy folytassam a virrasztást, kivilágos kivirradtig. De nini, ma reggel is, amint lehunytam a szemem, képes voltam felidézni magamban azt a különös ritmusú járásmódot, ahogyan az éjszaka, álomban meneteltem, kialudtan, nyugodtan, fittyet hányva minden rossznak, még emésztő gondolataimnak is a boldogságról.

Mint az áthatolhatatlan, vibráló sötétség óceánjában, az ember úgy merül el álmatlanságában, s egyedül a lélegzetével – mintegy vékony cérnaszállal – kapcsolódik az áttetszőségében láthatatlan világhoz.

Nem alszom, kínlódom, de lélegzem. Amiképpen az

emberek gondolkoznak, járnak, beszélnek, én azonképpen lélegzem; tudatosan, kitaróan lélegzem, nem gondolván semmi másra, és lévén, hogy nem is tehetnék semmi mást. Lélegzetem e vékony pókfonalán csüggve várom a reggelt. S ahogyan a Nap mind erősebben és szélesebb körben ragyogja be a világot, én is egyre gazdagabb és derűsebb leszek. Olykor az is előfordul, hogy szapora lélegzetem, ott, a nyitott ablaknál, hangtalan ujjongásba, kínkeserves, makacs álmatlanságom pedig ahhoz hasonló, mámoros elragadtatásba csap át, amilyent csak valamilyen csodás megmenekülés vagy váratlan, örömteli találkozás nyújthat hosszú, reménytelen távollét után.

A sötétben láthatatlan hegyekként: ősi, alapvető emberi gondolatok. A nyughatatlan tudat útjába gondolattömbök torlódnak, álmatlanságának erejével ezeket a tudat tovasodorja vagy elemeire bontja; nem oldja meg, de kitörli. Csupán egyetlen gondolatot nem lehet semmivel sem elhessegetni, kitörölni, de megoldani sem. Ez pedig a szegénység gondolja. Az álmatlanságnál is éberegben van jelen, és minden más szenvedés elhalványul, minden erőfeszítés tehetetlenül megtorpan vele szemben. A sötét özvegyi nyomor, a test betegsége és a lélek bénultsága ez, melynek semmi köze a pusztá nincstelenséghez vagy a szerzéshez; az ember ebbe belevakul, eltéved, és a járt utaktól messzire kerülve, erejének utolsó morzsáival araszol ellenkező irányba, nem arra, amerre szeretne, s amerre kellene. *Dura paupertas* a neve, mely képtelen elfogadni, és ennek a világ sem nyújtani, sem segíteni nem tud. Ezt az emberfaját egyedül a saját jajsava tudja álomba ringatni, nem részesül a világ harmóniájából, és balsorsának csakis a halál vethet véget. Ha ugyan itt végződhet egyáltalán.

Olyan érzékletesen látom, annyira erősen átérzem ezt az értelmetlen istenverését, melyet szegénységnek hívnak, hogy úgy tűnik, soha az életben meg se kíséreltem álomra hajtani a fejem, s nem is szenvedtem álmatlanságtól, hanem örök időktől fogva így fekszem, és mindhiába küszködöm, hogy gondolatban a szegénység jelenségének legmélyére hatoljak.

Nincs olyan esztelen és hiú reménykedés, amilyen ne születhetne a kétségbeesett ember fejében. Amikor az este láttam, hogy nem jön álom a szememre, s az éjszaka nagyobbik felét kénytelen leszek – mozdulatlanul szerencsétlenkedve – ébren tölteni, olyan ötletem támadt, hogy félkelek, és eleve lemondván a pihentető álomról, munkához fogok: hogy majd dolgozom, ha már nem tudok aludni. S a kísértetjárás óráit, melyeknek nincs helyük az ember időbeosztásában, termékenyen, hasznosan töltöm el, s ez aztán egészséges elégedettséggel ajándékoz meg a munka végeztével.

Sokáig ücsörögtem az üres papírlap fölött, amíg be nem láttam, hogy az álmatlanság hosszú percei épp olyan meddők és üresek, mint az üszögös gabona, és – bizony – nem adnak sem lisztet, sem kenyeret, sem egészséget, sem műveket, hanem legjobb, ha kiterül az ember, mint a halott, de olyan, aki azért még szenved.

Abbahagytam a hiábavaló kísérletezést, s visszafeküdtem álmatlanságaim vackába, ahol a helyem. Mostanra azonban megvilágosodott előttem, hogy az ember, amíg csak él, hajlamos hinni, hogy a ráért büntetés, a saját szenvedései enyhébbek, mint amilyenek, valamint azt is,

hogy a kétségbeesésünk szülte minden reménykedés csak újabb gyötrelmek forrása.

Az, ami ma éjszaka nem engedi, hogy elaludjak, de még azt sem, hogy megtaláljam helyem az ágyban, a mélységes, fájdalmas és régtől való szégyenérzet. Restelkedem egy nem is tudom, milyen mulasztás miatt, feledésbe merült bűn, egy nemzedékeken át takargatott, jól titkolt szégyen miatt, amely *az én tudatomban* éledt fel az éjjel, hogy egész lényem belerendült mind a legmélyebb bugyraim.

Ama láthatatlan, alattomos buktatók ezek, melyeken az ember, noha eladdig szerencsésen megjárta megannyi szakadékot és sziklameredélyt, váratlanul megbotlik és elesik, menthetetlenül és végérvényesen. Mintha a sors könyvében az volna neki megírva, hogy egy távolból érkezett, láthatatlan ütéstől haljon meg.

Éber állapotban sokat gondoltam a halálra, ugyanilyen gyakran jelent meg álomban is, de csak olyankor éreztem rá mélyen és igazán, mint most, az álomnak és ébrenlétnek az álmatlanságomat kitöltő perceiben.

Mint ahogy valamikor villámgyorsan átláttam és megértettem a növekedés meg az öregedés mibenlétét, most ugyancsak egyetlen pillanat alatt világosodott meg előttem testünk halála is.

Nem járnai, nem nézni, nem beszélni. Testünk szöveteit és nedveit, melyeket magunkénak szoktunk tekinteni, tessék összevegyíteni a földben levő szövetekkel és nedvekkel. S belefogni a tudattalan létezés ismeretlen, oszthatatlan és megoldhatatlan számtani műveletébe.

A halál mibenléte annyira tapintható közelségben és minden kétséget kizáróan jelent meg előttem, ahogyan az élet, a megtermékenyülés, a fogyatkozás lényege is megnyilatkozott nekem hajdanán, egy folyó parti füzesben.

Ezt a fekhelyemen átéltem, lehangelő pillanatot követően egy csellel sikerült egy picit elszunnyadnom. Most azonban, hogy felébredtem, képtelen vagyok igazán emlékeztembe idézni és szóban kifejezni az éjszaka szerzett felismeréseimet. Csak azt tudom, hogy egy pillanatra átláttam, felfogtam: ez a test halála.

Múlik az éjszaka. Az álom elkerül. Megfogadom: többé nem nézek rá a kisebbik órára, hogy ekként lássam, mióta kínlódom. Mint a fegyvertelen ember, amikor veszedelmes vadállattal kerül szemtől szembe, s úgy próbál megmenekülni, hogy nem látja, nem vesz róla tudomást, én az óráról igyekszem megfeledkezni. De hát mit ér, ha az ember nem törődik vele, mióta virraszt álmatlanul, ha egyszer annak minden másodperce elviselhetetlen. Ahogyan alvás közben álomképeket látunk, az álmatlanság is látomásokkal jár. S minden másodpercébe akár egy végtelen képsor belefér. Például az éjszaka, egészen váratlanul, és anélkül, hogy bármi előzménye lett volna, olyan jelenet tárult előmbem, melyet valószínűleg sok évvel ezelőtt láttam, és teljesen megfeledkeztem róla.

Valahol a sáros, rendezetlen külvárosban, ahol Belgrád minden szépséget nélkülöző faluvá válik, s ahol a falu hiába igyekszik városias külsőt ölteni, négy cigányt láttam a téli szürkületben. Hegedű, két sárgaréz trombita meg egy dob. A hidegtől libabőrösen, zsebre dugott kezekkel és a hangszerekkel a hónuk alatt lábaltak a havaseső sarában. Három magas, hajlott férfi haladt elöl, egy alacsony

figura nyomakodott utánuk féloldalasan. A vállán átvett hevederen hatalmas dobot cipelt, mely akadályozta járásában, és oldalra húzta. Félcipőbe bújtatott, rövid, meztelen lábát nagy nehezen rángatta ki a ragadós sárból. A három megtermett cigány gyorsabban haladt, úgyhogy a kis dobos mindinkább lemaradt mögöttük, akármennyire küszködött, törekedett, hogy lépést tartson velük. Amazok hárman, valamilyen vége-hossza nincs, cigány perpatvar közepette, mit sem törődtek dobosukkal, aki pedig maga is mondani akart valamit. S ez az ő ugrádozása, futkározása, reménytelen erőfeszítései, hogy utolérje a többieket, egyenrangúan elvegyüljön közöttük, és a vitában ő is hallassa a szavát, mindez a végtelen nyomorúság, tehetetlenség és hiábavalóság benyomását keltette.

Az éjszaka tehát így sorjázott el a szemem előtt egy csapat meggémberedett, szegény cigányember, de nem úgy, mint a nap egy mozzanata és a képek sokaságából az egyik, hanem úgy, mintha ezenkívül semmi más nem létezne a világon, s hogy ezzel aztán legyen is vége mindennek.

Az álmatlanság nemcsak a test gyötrelme, hanem kioltja, törli vagy eltorzítja a gondolatot is, azaz fékezően, bénítóan hat mindenfajta szellemi erőre. Egy-egy ilyen éjszaka az ember lebetegszik, az eszét veszti, leszegényedik, elmagányosodik és meggörbed, hogy ne lássa az eget, és ne érezze lába alatt a talajt, ne ismerje meg hozzátartozóit és ne higgyen saját magában. Egy ilyen éjszaka elkínzott, kiéhezett, meztelen testté válik az ember, aki emlékezetében minduntalan megcsalatozik, akit a jelen mindenben megrövidít, a jövő pedig mivel sem kecsegtet. Mintha soha nem is élte volna meg, mi a ház, a falak, a csók, a tűz, a só meg a víz, mintha a Napra még csak nem is emlékeznek, mint aki álomra szomjazó és minden jót áhító, elkínzott, reszkető idegcsomóként nem is él, hanem csak létezik.

Midőn a reggel már jócskán kivilágosodik, s ahelyett, hogy álmatlanságomba szánalmasan belenyugodva felkelnék, gyakorta meglep egy olyan húszpercnyi, könnyű és illékony, mégis melengető és édes álom. Majd amikor rászánom magam, hogy az alvás reményéről végképp lemondva kiszálljak az ágyból, hirtelen valami langymeleg, fehér köd kissé nyomasztó, tejszerű párája súlyosodik rám, és én érzem, hogy alszom. Nem tudok magamról, a környező világról sem, de tudom, hogy adva van az alvás kegyelme, hogy ez az egyetlen, ami létezik, s hogy benne vész a semmibe és oldódik meg minden gondunk: ébrenlétünk, álmatlanságaink és álmaink minden nyúge, baja. S nincs mit mondani még.

Még egy álom egy álmatlanul töltött éjszakán. Nem alszom, és tudom, hogy nem alszom, álomban azonban távol innen, más vidéken, más környezetben vagyok.

Kivilágított úton, rétek és ritkás fák közt lépegetek, miközben lassan felfelé haladok egy csúcs felé, melyet nem látok. Fényárban, attól elborítva és azzal átitatva úszik minden. Szokásom szerint beszélek, magyarázok: a fákról, az útról, a környező rétekről beszélek. Itt, voltaképpen, egyedül a fényár létezik, önmagában, a Naptól és a világtól függetlenül. Világosság – mint létezés és világ. Magam is e világosság része vagyok csupán. Emlékszem magamra, de a világosságot látom és érzem is. A világossá-

ságot, amely nem része a világnak, hanem önmagában való élet, egyre csak árad, özönlik és burjánzik, mindent kitöröl az emlékezetből, a saját képmásomat meg a nevetem is, melyet viselek. Még csak annyit érzek, hogy könnyed ellenállást legyőzve, de fűgén lépkedek, úgy, mint aki mind mélyebbre jutva vízben gázol. Én is egyre mélyebben gázolok a fényben, és elveszek benne. Fejemet leszegve látom, ahogy a mellkasom fölizzik, majd áttetsző lesz, mielőtt határtalan, szétfolyó fényárrá válna visszavonhatatlanul.

Sem ébren, sem álomban nem juthatunk efféle megismeréshez, az álmatlanság delíriumában azonban megsejdtettem: hogy van valahol egy fényből álló élet, ahol a világosság az alaptörvénye és egyetlen formája a létezésnek.

A múlt éjszakáról, amely a lehető legrosszabb volt, nincs semmi feljegyzés. Nem is volna érdemes. Mert sem erőm, sem bátorságom nincs hozzá, hogy elmondjak róla mindent.

Egyik bajom, hogy nehezen alszom el, vagy egyáltalán nem tudok elaludni, a másik, újabb bajom pedig, hogy mostanában az álmom is egyre felületesebb és könnyebb, mintha a határvonal közte meg az álmatlanság között, észrevétlenül bár, de mindinkább törlődne, és eltűnőben volna. Néha alvás közben is azt álmodom, hogy nem tudok elaludni, hogy virrasztok és kínlódom. Végül is erre riadok föl, s akkor látom csak, hogy aludtam addig, a tényleges álmatlanság, az igazi kinszenvedés pedig még csak ezután kezdődik.

Megtörténik, hogy nem létező virágillatra vagy madárdalra ébredek. Ilyenkor, amikor körülnézek rideg-hideg szobámban, az ablakom alatt pedig megpillantom a kopár ágakat, elgondolkodom: az a két álombéli szépség, amely az imént felébresztett, régen hamisítatlan valóságként ringatott álomba, belátom tehát, hogy mostani életem tótágot áll, és a gyászosabb oldalára fordult.

Az este, mivel nem ment az alvás, egy másik, rég feledésbe merült álmatlanság jutott eszembe.

Minden más és másképp volt, mint manapság. Meleg, csillagfényes nyáregszaka. Fiatalság, visszafojtott vágyakkal teli ifjúkor, mellyel nem tudtam mit kezdeni. Azon az estén egy sokaktól megkívánt, fenséges szépasszony, amilyen váratlan, éppoly félreérthetetlen jelét adta figyelmenek. El voltam ragadtatva attól az egyébként tünékeny és csalóka boldogságtól, melyet – egy-egy pillanatban – nők tudnak nyújtani a magamfajta fiatal embereknek. Ez pedig éppen egy olyan pillanat volt, amikor a velünk született férfihiúság a női fondorlatossággal találkozik, majd ezek föllángolnak, és – egy szemhunyorításnyi időre – megteremtik maguknak a részegítő, ám tisztavirágéletű boldogság egész világát. Lelkesültségemben, izgalomban nem jött álom a szememre. Fulladoztam a boldogságtól. Úgy éreztem, hullámzik, dagad alattam az ágy. Percenként felugrottam, a nyitott ablakhoz léptem, s a ritkásan elszórt égi csillagokat meg a bokrok, fák sötéttségbe burkolózott tömbjeit hívtam boldogságom tanújával. Örültem, hogy nem bírok aludni, mert tartottam tőle, ez a nagy fene boldogság nehogy álommá váljon, és elillanjon reggelre. Virrasztani azt jelentette, mint megőrizni és csorbitatlanul átmenteni másnapra is. Ébren lenni a boldogság-

gal volt egyértelmű. Elaludni pedig, akár egy pillanatra is, a boldogságban való megrövidülést jelentette. – Magától értetődik, hogy egyúttal ez volt az egyetlen és utolsó aján-déka annak az asszonynak, és minden boldogság, melyet nyújthatott nekem.

Tegnap este azonban, álmatlanságtól fáradtan, minden közelebbi indíték és ok nélkül és sok év után, eszembe jutott az a nyári éjszaka. Újból éreztem fekhelyemnek azt a furcsa hullámlását meg azt az ellenállhatatlan, bár naiv vágyat, hogy tanúját keressem boldogságomnak, hogy igenis létezik, és tartós. S ez az érzés olyan hosszan, annyira elevenen kísértett fel újra, hogy azt a sok évvel ezelőtti, nyáreji boldog álmatlanságot már-már összetévesztettem ezzel a maival, amely nagy bajomban tört rám, s amelynek titkát csak én ismerem. Úgy tetszik, ebben a tévhitben ringatózva el is szunnyadtam, eközben aztán mindkét álmatlanságom kiegyenlítődőtt, eggyé forrt és szertefoszlott – álomban.

Valaha, amikor az álmatlanság súlyosan megélt és rend-kívüli jelenségnek számított, amíg meg nem barátkoztam vele, s míg az éji órák mégiscsak az alvás idejét jelentették nekem, addig minden át nem aludt éjszakának tudtam az okát, és azt sokáig nem feledtem el. Virrasztottam nők, veszteségek és kudarcok miatt, képzelt és valóságos borzalmak és veszélyek miatt, a hiúságom, meg az adott és kapott sértések miatt. – Ha ma eszembe jut, mi minden okán, hihetetlennek látszik, hogy ilyesminek is fontosságot tulajdoníthatott, efféléknek is figyelmet szentelhetett az ember. Nevetséges, és egy kissé restellem is.

Ma, amikor éjszakáim az oka-foka nincs álmatlanság órái lettek, melyekbe egy cseppnyi harag vagy félelem nem vegyül, melyekre nincs magyarázat, s amidőn gondolni sem lehet alvásra, én lelkiemben sokkal nyugodtabb és sorsommal elégedettebb vagyok.

Megbékéltem vele, hogy az álom, ha meglátogat is, nem pihentet, ámde az álmatlanság sem tör le, amiképpen azok a gondolatok és szenvedélyek sem öröltek fel, melyekre felriadtam éjszakánként, és amelyek velem tartottak nappal. Amint leereszkedik az este, valamiféle világosság gyúl bennem, ettől fénylik fel és lüktet minden szívdobbanásom, és én ugyanúgy állok elébe a kíneserves álmatlanságnak, mint ahogyan minden más nyomorúságot vállamra vettem az életben, zúgolódás nélkül, a könnyebbség reménye nélkül, s anélkül, hogy egyszer is panaszkodni vagy meggyónni gondoltam volna valakinek, tudattalanul is eltökéltem, hogy mindent elviselek és túlteszem magam mindenem.

Abban a csendes és iszonyatos életben, melyet álmatlanságnak hívnak, az érzékszerveink kísérteties játéka folyik állandóan. A hallószervünk kivételével. Akár az álom, az álmatlanság is tökéletes csendben pereg le. Miként a sivatag homokja vizet, az álmatlanság hangot áhít. Gyermekeknek ezért dudorásznak az édesanyák, vagyis hogy elejét vegyék álmatlanságuknak, s így elaltassák őket. Az álmatlanság néma, márpedig mindenki tudja, hogy a hallgatag vadállatok a legvérengzőbb gyilkosok.

Ha az álmatlanság világa hangot adna, ha megszólalna vagy dalra fakadna, a vele járó csudák és borzalmak karneváljával együtt egyszeriben eltűnne a süllyesztőben. De ez nem történik meg. Egy szó, egy hang nem hallik. Marad a sanyargató és mindent felőrlő, zsarnoki álmatlanság hangtalan zúzdája.

Az ember, aki a sötétben összekuporodva várja a reggelt, amely nem hoz felfrissülést, sem örömet, de legalább eltörli a határvonalat virrasztás és álom között, teljesen fejvesztett lesz, valójában nem tudja, hová tartozik. Nem él már, de még nem halt meg. Nem alszik, nem dolgozik, nem gondolkozik. Virraszt.

Az ember, aki nem bír aludni, magára marad, elszakad az egész emberiségtől, a világtól, és annak minden más teremtményétől.

Létezik a halottak, az alvók világa, de nem létezik a virrasztók egységes és összefüggő világa. S az éjszakának abban a tengerében, ahol a sötétség leple alatt az egészséges és boldog emberek nagy többsége alussza az igazak álmát, magukban álló, szétszórt kis szigetekként lebegnek átforrósodott ágai azoknak, akiknek nem jön álom a szemére. Ahány álmatlan ember, annyiféle álmatlanság van. Melynek egyik nagy átka, hogy magányában, egyedül kénytelen elszenvedni az ember, s hogy eközben senkire sem hivatkozhat, támaszkodhat, és nincs semmi, amitől megvigasztalódna, vagy legalább áltatná magát valamivel.

Van valami, ami miatt az én álmatlanságom a másénál is súlyosabb és keserveesebb. Tudniillik az a gondolat, hogy úgy, ahogy van, nagyon is helyénvaló; hogy éjszakai kínszenvedésem tökéletes megfelelője a boldogtalanul töltött napjaimnak; hogy ekként olyan gyümölcsfa vagyok, amely mindkét végén korhad egyszerre; hogy teljességgel rendjén van, és igazságos is, hogy éjszaka nem alszom, ha már nappal pedig nem szeretek, nem hiszek, és nem teszem azt, amit kellene.

Így aztán mindentől meg vagyok fosztva, attól is, ami a legnyomorultabbnak, a legszerencsétlenebbnek is kijár: a jogtól, hogy panaszt tegyek vagy lázadozzam balsorsom miatt. Számomra nem marad más hátra, mint egyetlen vigasztaló gondolat nélkül, reménytelenül várni, hogy napjaim meg az azokat követő álmatlanság találkozzanak, s két összeczáruló hegylanc gyanánt szétmorzsoljanak, hogy nyomom sem maradjon ezen a világon.

Mindazt, amit álomban nem tudtam megsejteni, napközben pedig meglátni, az álmatlanság beszédes némasága és sötétje súgta meg.

Ha nem nyugszom is napközben, és ha nem is alszom éjnek idején, nekem sem teljesen ismeretlen az emberi boldogság. Nem vagyok birtokában, és nem látom, azonban okkal sejtem, sőt bizonyosan tudom, hogy létezik. Soha nem sikerült beérnem és megragadnom az örömet, de egész életemben a nyomában botladoztam. S ezért több vagyok, mint ami vagyok, valami jobb, szebb és értékesebb, mint nyughatatlan bőrében ez a görcsölődő izomtömeg, amely nem bír aludni. Ezért, úgy tűnik, hosszabban és méltóbban fogok élni, mint ez a test itt, amely minden lélegzetvétellel, tekintetemel és mozdulatommal hanyatlik, azaz rosszabb, gyengébb és rútabb lesz.

Ott leszek mindenütt, hol dal fakad, ott élek majd
[minden dallamban,
úton-útfélen, munkában, meg az emberek hajlékaiban.

(1937)

Borbély János István fordítása